

Izbori, izborni modeli i neka evropska iskustva

ANDELKO MILARDOVIĆ
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

UDK: 324:342.8
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 12. 05. 1990.

Izbori su za politologiju nadasve relevantna tema. Po autorovom mišljenju, tek slobodni demokratski izbori omogućuju politologiju kao znanost. U nedemokratskim porecima politologija nema nikakve perspektive jer jednostavno nema predmeta istraživanja.

Definirajući najprije osnovne pojmove izbora, izbornih sustava, birača i biračkog prava autor objašnjava proporcionalni i većinski izborni sustav, njihove prednosti i mane, ilustrirajući ih na evropskim izbornim iskustvima.

Na kraju autor upozorava na suvremenu krizu parlamentarizma čije ishodište je tehnokratsko ustrojstvo suvremenog društva. Po autorovom mišljenju, tehnokratsko ustrojstvo suvremenog društva i države nastoji izbjeći demokratskoj kontroli i iako je ona zajamčena ustavom.

Autor smatra da izbori u Hrvatskoj potvrđuju tezu o tehnokratizaciji društva i kao da navješćuju mogućnost buduće jasne podjele na elitu i masu kao i mogućnost latentnog ili otvorenog tehnokratskog totalitarizma.

1. Politologija izbora

Izbori su za politologiju nadasve relevantna, pa čak i esencijalna tema. Važnost izbora ogleđa se u činjenici njihova postojanja ili nepostojanja. O tome zavisi i tip društva i države. Tamo gdje nisu provedeni neposredni, tajni i demokratski izbori, kao medij sudjelovanja građana u oblikovanju političke volje i političkih ustanova, možemo govoriti o autoritarnim, totalitarnim, autokratskim, tiranijskim tipovima vlasti, dakle, nedemokratskim. U takovim porecima politologija nema nikakve perspektive jer jednostavno nema predmeta istraživanja. Netko će možda primijetiti da politologija u navedenim tipovima vlasti može istraživati njihovu prirodu, strukturu ali to je zapravo nemoguće, jer takve vlasti ne žele istinu o sebi. Ako pak i postoji nekakva politologija i nekakva dobra volja čuvara vlasti za opet nekakvim istraživanjima, onda su ona prije svega u službi očuvanja interesa dominantne društvene grupe. Politologija i sociologija politike se u tom smislu reduciraju na ideologiju i sluškinju bilo lijevog, bilo desnog totalitarizma, pa kao znanosti u takvim režimima nemaju predmeta, smisla i perspektive. To je donekadavno vrijedilo za domaću politologiju i sociologiju politike s nekim izuzecima koji su vješto izmicali voznom redu strogo kontroliranih vlakova, nastojeći na demontaži nedemokratskog ustrojstva vlasti, ustanovljenju demokracije, time i predmeta istraživanja. Dakle, da bi se došlo do predmeta politologije našega društva, trebalo je najprije politički djelovati u izgradnji demokracije, što je bila pretpostavka stvaranja predmeta, pa tek onda politološki. S izborima u Hrvatskoj i Sloveniji, a toplo se nadam i u ostalim jugoslavenskim državama, otvara se perspektiva i stvara misao postojanja politologije kao jedne od najstarijih društvenih znanosti.

S rađanjem predmeta istraživanja politolozi napokon mogu radosno konstatirati da su stvorene pretpostavke razvoja i afirmacije struke. U tom smislu stvaranje otvorenog pluralističkog društva i političkog natjecanja više stranaka na izborima omogućuje istraživanje: 1. stranaka; 2. njihove socijalne strukture; 3. organizacije; 4. ideologije; 5. politike; 6. predizbornog nadmetanja; 7. propagande i tehnike utjecanja na birače; 8. političke komunikacije; 9. izborne procedure i rezultate izbora; 10. struktura biračkog tijela; 11. parlamenta i opozicije; 12. izbor vlade i organizaciju vlasti; 13. odnos između predizborne politike ponude i razlike programske ponude i realizacije stranačkog programa; tipova političke akcije i vladinih politika. Kao što se vidi, demokratski model društva nadasve daje veoma velike šanse razvoju politologije jer naprosto otvara nepregledno polje istraživanja metodologije, instrumentarija ustanovljenja i funkcioniranja demokratske vlasti. Navedena područja istraživanja moguća su tek u demokratskim društvima koja se ustanovljavaju izbornom procedurom. U stranoj politologijskoj literaturi počesto se govori o politologiji izbora. Politologija izbora je poddisciplina koja se bavi teorijom, metodologijom i tehnikama izborne procedure. Politologija izbora operira s različitim metodama i modelima. Istraživanje izbora u zapadnoevropskim zemljama, za razliku od nas, stara je praksa.

U zapadnonjemačkoj politologiji jedan od najznačajnijih istraživača izbora je Dieter Nohlen s nekoliko knjiga kao što su: **Izborni sustavi svijeta** (München-Zürich 1978) i **Izbori i izborni sustavi** (1973). Osim toga, Nohlen se pojavljuje kao autor enciklopedijske natuknice **Izbori i izborni sustavi** u Mickelovu **Priručniku za politologiju** iz 1986 i Sontheimerovu **Priručniku političkog sustava Njemačke** iz 1978 s odrednicom **Izborni sustavi**. Još često citirani autori iz područja politologije izbora su Jesse s temom **Izorno pravo između kontinuiteta i reformi** (1985), Lange **Izorno pravo i unutrašnja politika** (Meisenheim, 1975), zatim Sternberger **Izbor parlamenta i drugih državnih organa** (1969). Za sociologiju izbora relevantno je Scheuchovo i Wildenmanovo djelo **Sociologija izbora** (1965). Razlog ovako šireg bibliografskog citiranja literature iz područja politologije izbora leži u činjenici nedostatka domaće, pa je ovo prilika da se sugerira prevođenje relevantnijih naslova koji bi bili od koristi politolozima i sociolozima politike. S druge strane, s istom nakanom valjalo bi skrenuti pažnju na nekoliko metodoloških knjiga iz politologije i sociologije izbora kao što su Kaaseova **Sociologija izbora danas** (1977), Diedrichova **Empirijsko istraživanje izbora** (1965). Svako istraživanje izbora ima neku zadaću ili svrhu. Zadaća empirijskog istraživanja izbora je istraživanje ponašanja birača, njihovih opcija, izbornog procesa i rezultata izbora. U istraživanju izbora koriste se empirijske tehnike i metode. Empirijsko istraživanje operira s individualnim i kolektivnim podacima (usp. Sontheimer, 1978, str. 639). Individualni podaci su osobne karakteristike pojedinca a kolektivni nas obavještavaju o obilježjima grupe. Ispitivanje se provodi upitnikom a sređuje statističkom metodom. Razlikuje se tri tipa empirijske analize. Ti tipovi su analiza izborne okoline ili izborne geografije, analiza individualnih podataka i analiza sadržaja (Sontheimer, str. 639). U objašnjenju izbora koristi se nekoliko modelskih objašnjenja. Ti su sociološki, psihološki i sociopsihološki. »Sociološki pokušava objasniti ponašanje birača uz pomoć faktora okoline ili izborne geografije.« (str. Sontheimer, str. 641). »Psihološki pokušava objasniti ponašanje birača prije svega faktorima ličnosti.« (str. 641). On polazi od psihičke strukture ličnosti, koristeći se psihoanalizom. Kombinacijom jednog i drugog modela nastaje sociopsihološki koji istražuje djelovanje čimbenika ličnosti i okoline u izbornoj proceduri.

2. Pojam funkcije izbora i izborni modeli

U metodologijska pitanja politologije izbora spada i definicija pojma izbora, pa se ovdje pitamo što su to zapravo izbori?

Izbori kao izraz demokratske političke kulture način su oblikovanja ili ustanovljenja nekog predstavničkog tijela ili postupak postavljanja neke osobe na neku funkciju. Njima se izražava volja građana u procesu organizacije političkog života.

Građani koji biraju nazivaju se **biračima**. Svaka država propisuje uvjete stjecanja **biračkog prava**. To znači da građani stječu aktivno biračko pravo s navršenih osamnaest godina života. Pravo izbora mogu imati strani državljani na razini komunalnih izbora. Švedska, Danska, Velika Britanija među prvim su zemljama koje su krajem sedamdesetih strancima (migrantima) osigurali pravo biranja na komunalnim izborima. U SR Njemačkoj, koja ima 4,6 milijuna stranaca, samo u nekim pokrajinama stranci imaju pravo glasa na komunalnim izborima.

Tamo gdje su zajamčeni izbori su **opći, jednaki, izravni i tajni**. Načelo **općih izbora** kazuje da na njima mogu sudjelovati svi vlasnici aktivnog biračkog prava bez obzira na vlastite posebnosti, kao što su: spol, rasa, vjeroispovijest, ideologijska i svjetonazorna orijentacija, imovno stanje, itd. **Izbori** su jednaki tek onda ako se poštuje pravilo da svaki glas ima jednaku vrijednost. **Izravnost** znači da građani biraju bez posredovanja neke druge osobe, dok načelo **tajnosti** osigurava diskreciju biračkog opredjeljenja za jedan od ponuđenih programa na tržištu političkih ideja.

Glavni sudionici na tom tržištu su birači i stranke. One preko medija i vlastitog političkog marketinga nastoje utjecati na političko opredjeljenje birača. U pluralističkom, tj. otvorenom društvu svaka stranka nudi vlastite vizije političke organizacije društva. Birači koji imaju pravo glasa ponašaju se kao potrošači ponuđene političke robe. Na političkom tržištu susreću se s idejama i programima i napokon mogu izabrati onaj koji im se čini najprihvatljivijim. Njihova je politička sloboda da neometano izražavaju svoju volju.

U demokratskom i konkurentskom društvu sve počiva na sposobnosti individue koja slijedi svoj interes. U izbornoj borbi do izražaja dolaze sposobnosti birača u opredjeljivanju za najkorisniji program i kandidata, stranaka u uvjeravanju birača i uspješnoj prodaji ponuđene političke robe.

Na izborima građani biraju svoje predstavnike u parlament u kojemu trebaju zastupati njihove interese. Izborima se uspostavlja **legitimacijska okosnica** nekog političkog sustava, tj. s njom se politički sustav legitimira pred publikom građana pokazujući vlastiti identitet koji se crpi iz volje naroda. Izbori dakle omogućuju legitimnost nekom poretku ili nekoj stranci koja je na njima pobijedila pa sada ima pravo oblikovati politički život prema predstavama, opredjeljenjima birača.

Izborima se postavljaju društvene elite ili najposobniji društveni slojevi koji se oslanjaju na znanje, i pomoću njega vladaju. Da se ne bi otuđile i osilile, izbori omogućuju njihovu cirkulaciju, jer svaka nova garnitura nosi nove ideje a otvorenom, demokratskom, pluralističkom društvu trebaju novi ljudi, nove ideje zbog njegove dinamike i vlastita razvoja.

Izborima se provjerava funkcioniranje javnosti. Pomoću njih organizira se politički sustav. U multikulturalnim, etničkim zajednicama izborima se otklanjaju društveni kon-

flikti jer se svaka grupa može opredijeliti za najbolje rješenje. Oni imaju značajnu kontrolnu funkciju, omogućuju oblikovanje opozicije i smjenjivanje subjekata moći u nekom političkom sustavu. To je samo nekoliko funkcija izbora prema rezultatima istraživanja zapadnonjemačkog politologa Dietera Nohlana (usp. Handlexikon zur Politikwissenschaft, Bonn, Landeszentrale für politische Bildung, 1986, str. 554/555).

Okvir unutar kojega se zbivaju izvori naziva se **izbornim sustavom**. Izborni sustav predstavlja skup pravila ponašanja u izbornom procesu. Svaka država ima vlastiti izborni sustav kojeg oblikuje prema tradiciji, političkoj kulturi, veličini državnog teritorija, političkoj organizaciji. Izborni postupak najčešće se raščlanjuje na **izborne okruge ili izborna područja** a natjecati se mogu kandidati i stranke. Izborna područja dijele se po veličini na teritorijalne političke izborne jedinice.

Da bi netko uopće mogao sudjelovati na izborima potrebna mu je **izborna prijava**. Na izbore se mogu prijaviti samostalni kandidati, stranke i stranački kandidati, zatim različite liste koje mogu biti čvrste i vezane.

U izbornom procesu glasači mogu imati jedan glas (jednoglasje) ili dva glasa (dvo-glasje) kao što je slučaj u **zapadnonjemačkom mješovitom izbornom modelu**. Tako smo došli do tipova izbornih sustava ili modela.

Politologijska literatura poznaje **većinski i proporcionalni izborni sustav**. Većinski izborni sustav je taj u kojem kandidat dobiva mandat tek nakon što je postigao najviše glasova u jednoj izbornoj jedinici. Većinski izbor predstavljaju načelo odlučivanja većinom. Većinski izborni sustav prema zapadnonjemačkim politolozima Wojkeu i Steffensu (Wichard Woyke/Udo Stefens: Stichwort: Wahlen, Opladen, Leske Verlag, 1978) dijeli se na **apsolutno i relativno većinski**. Apsolutno većinski izborni model sastoji se u tome da kandidat mora dobiti »više od polovine važećih glasova u jednom izbornom krugu«. (Woyke, Steffens, str. 20). Ako kandidat u odnosu na protukandidata ne dobije apsolutnu većinu u prvom krugu, tada se treba organizirati drugi krug. Relativno većinski izbori znači da kandidat mora dobiti nešto više glasova u odnosu na protukandidata. Konačan izbor postiže se dobivanjem najvećeg broja glasova.

Proporcionalni izborni sustav je takav u kojemu se mandati dijele prema postotku dobivenih glasova. To znači da od ukupno 100% netko može dobiti 25% glasova pa mu prema tome pripada 25% mjesta u lokalnom, republičkom ili federalnom parlamentu.

Mješoviti ili kombinirani izborni sustav sastoji se u kombiniranju većinskog i proporcionalnog izbornog sustava. Politolozi smatraju da postoje prednosti i nedostaci većinskog i proporcionalnog izbornog sustava. **Prednosti većinskog izbornog sustava** su u stabilnoj vladavini. Njime se postiže čvrsta odgovornost između vlade i opozicije. Većinski izborni sustav ima odgojno djelovanje. Poprilično je pojednostavljen kod primjene relativne izborne većine. Ovaj sustav priječi mogućnost stranačkog cijepanja.

Nedostaci većinskog izbornog sustava su u tome što glasovi nemaju jednaku težinu. Kod apsolutno izborne većine ovaj model je kompleksan u slučaju kada jedan kandidat biva prisiljen izazvati drugog kandidata. Ovaj model vrijedi kod dvopartijskih sustava, i u pravilu favorizira jače kandidate ili stranke.

Prednosti proporcionalnog izbornog sustava su u tome što predstavlja ogledalo cijelog biračkog tijela. Načelo proporcionalnosti u izbornom procesu omogućuje jed-

nakost natjecatelja u izbornoj borbi. Za razliku od većinskog u kojem manje političke grupe nemaju skoro nikakvih šansi, proporcionalni izborni sustav daje šansu i malim grupama da demonstriraju svoje sposobnosti i vrijednosti. Činjenica je da u proporcionalnom sustavu »svaki glas ima jednaku vrijednost«. On je jednostavan i lako primjenljiv. Proporcionalni izborni sustav odstranjuje »izbornu geometriju«, i manipulaciju izbornim rezultatima koja je moguća u većinskom izbornom sustavu.

Osnovni **nedostaci proporcionalnog** izbornog sustava mogli bi se svesti na nekoliko činjenica. Izborima se oblikuje politička volja građana, a ne mjeri njihovo mišljenje. U ovom modelu postoji poteškoća obračuna datih i izbornih glasova kao i mogućnost cjepanja, dezintegracije stranaka.

3. Evropska iskustva

Evropske države primjenjuju različite izborne modele. Belgija ima proporcionalni izborni sustav s listama preferiranih kandidata. Isti izborni sustav imaju Danska, Italija, Irska, Luxemburg i Nizozemska. Francuska ima apsolutno većinski s dva izborna kruga. Velika Britanija ima relativno većinski izborni sustav uz direktne kandidate. **Savezna Republika Njemačka** prakticira **mješoviti izborni sustav** koji se sastoji od relativno većinskog i proporcionalnog.

Kao što smo vidjeli, u zapadno-evropskim državama prevladava relativni izborni sustav. Radi praktičnog razumijevanja izbornih modela ukratko ćemo prikazati mješoviti izborni sustav SR Njemačke.

Izborni sustav SR Njemačke zajamčen je **Temeljnim zakonom** koji je veoma izričit: »Savezna Republika Njemačka demokratska je i savezna država. Sva državna vlast proizlazi iz naroda. Narod je izražava **izborima**, te preko osobitih zakonodavnih, izvršnih i sudskih organa« (Grundgesetz, str. 35). U Temeljnem zakonu (Ustavu) izraženo je načelo predstavničke demokracije. Cijelu organizaciju izbora ili pravila ponašanja predviđa **Zakon o izborima**, koji jamči **aktivno i pasivno biračko pravo**. Izbori se odvijaju kroz fazu uvjeravanja, identifikacije i borbe. U prvoj fazi partije dobivaju opće simpatije, u drugoj se ispituje naklonost programima, a u trećoj se raspravlja o postavljanju kandidata i političkih programa. Borba započinje na dan izbora.

Birač ima jedan glas podijeljen na dva dijela. Prvi daje kandidatu jedne stranke iz izbornog kruga. Na taj se način, u Savezni parlament, modelom relativne većine kandidira 248 zastupnika. Metodom čistog proporcionalnog izbora još se kandidira 248 što sve skupa daje 496 zastupnika. Njima se pridodaju 22 zastupnika iz Berlina, što iznosi 518 mjesta u parlamentu.

Zastupnici u parlamentu funkciju reprezentacije obnašaju četiri godine ili u »legislativnom periodu«, nakon kojega se biraju novi. Kombinacija većinskog i relativnog izbornog sustava građanima omogućuje glasovanje za kandidata i stranku. Osim toga predviđena je mogućnost 5% klauzule. Ta klauzula omogućuje ulazak u Parlament manjim strankama ukoliko osvoje 5% glasova. Pomoću nje zapadnonjemački Zeleni uspjeli su ući u Parlament.

Njemački savezni Parlament sačinjen je od frakcija. Vodeće frakcije su Kršćansko demokratska unija/Kršćansko socijalna unija (CDU/CSU), Socijaldemokratska stranka Njemačke (SPD), Liberalna stranka Njemačke (FDP), Zeleni (Grüne). Parlamentarne

frakcije obrazuju se prema broju dobivenih mjesta. Frakcije su promjenljive. One stranke koje ne ispune 5% klauzulu nemaju parlamentarnu frakciju. Smjena parlamentarnih frakcija odvija se nakon legislativnog perioda.

Parlament radi u plenumu i komisijama. Parlamentarni sustav vladanja (parlamentarna demokracija), kao što sama riječ kazuje, u središte stavlja parlament, sačinjen od predsjednika, spikera, šefa opozicije, komisije itd.

Osnovne funkcije parlamenta u parlamentarnom sustavu SR Njemačke su izborna (izbor vlade), izražavanje javnog mnijenja, obrazovna, medijska i zakonodavna i kontrolna funkcija (usp. Hartwich-Horn-Grosser-Schefflere: Politik im 20. Jahrhundert, Braunschweig, Westerman Verlag, 1964, str. 239).

Parlament koji je izabran općim, jednakim, neposrednim i tajnim izborima bira vladu. Vlada mora dobiti podršku većine frakcija u parlamentu. Šef vlade ne može biti imenovan ukoliko ne dobije podršku većine. On bira ministre uz utjecaj parlamentarnih frakcija. Unutar parlamenta, po prirodi vlastitije pozicije, suprotstavljeni su vlada, parlamentarna većina i opozicija. Između frakcija moguće su koalicije. Opozicija pripada jednoj do frakcija. Savezna vlada koja je odgovorna parlamentu sastoji se od saveznog kancelara i saveznih ministara. Kancelar se bira na »prijedlog predsjednika saveznog parlamenta«. Savezni kancelar utvrđuje smjernice političkog djelovanja. Njega parlament može srušiti.

U parlamentarnom sustavu vlasti SR Njemačke relevantno je Savezno vijeće konstituirano od članova pokrajinskih vlada i zastupnika u savezu. Iza kancelara je Savezni predsjednik kojeg bira Savezna skupština (Deuschele-Gonner: Gesellschaft-StaatPolitik, Berlin-Zürich, 1979, str. 128-129).

Ovaj model političkog sustava izvodi se iz općih, jednakih, neposrednih i tajnih izbora. Usudujemo se reći da je riječ o privremenom modelu koji je zajamčen temeljnim zakonom. On ima formu Ustava. Model je privremen jer pravi izborni model Nijemci će utvrditi tek nakon ujedinjenja. Poradi usporedbe valja nešto reći o modelu apsolutne većine demonstriranom na izborima u Hrvatskoj '90.

4. Izborni model apsolutne većine

Na izborima u Hrvatskoj '90 primjenjen je većinski ili sustav apsolutne većine. Prije ili poslije donošenja izbornog zakona opozicija je bila protiv ovog izbornog modela. Glasni prosvjedi pristizali su iz redova socijaldemokrata i liberala te ostalih stranaka koje su osporavale ovaj model smatrajući da ne daje nekakve šanse malim strankama. Jedna od teza bila je da su komunisti nastojali na konstrukciji toga modela nadajući se pobjedi na izborima. Ovaj izborni model koji se temelji na apsolutnoj većini u prvom i relativnoj većini u drugom izbornom krugu natjerao je stranke na prijevremenu koncentraciju, tj. koaliciju. U drugim okolnostima proporcionalnog modela koncentracija ili koalicija odvijala bi se naknadno. On je u startu onemogućio male stranke da dobiju zastupnička mjesta u parlamentu. Od trideset i šest stranaka sustav apsolutne većine proizveo je dvije jake stranke, dvostranačje, i njihovu dominaciju u parlamentu s krhkom opozicijom. Pluralistički stranački model s ovim izbornim modelom pretvoren je u dvostranački ili čak jednostranački. Jedan od autora zakona dr. Smiljko Sokol uporno je odbijao prigovore o slabosti ovog izbornog modela rekavši da je proporcionalni neprimjeren

sadašnjem društvenom trenutku. Sokol kao predstavnik francuske škole kaže o odnosu jednog i drugog izbornog sustava: »Osim svojim učincima, sistem apsolutne većine uz izbore u malim izbornim jedinicama također, iako ne tako izrazito i ne tako brzo kao sistem relativne većine, postupno ublažava političke i izborne suprotnosti te marginalizira radikalne političke stranke bez obzira na njihovu orijentaciju« (Dr. Smiljko Sokol/Pavao Čale: Sve o izborima u Hrvatskoj, Radničke novine, Zagreb, 1990, str. 16). To da ovaj sustav »marginalizira radikalne političke stranke« posvema nije točno, jer je praksa pokazala da ovaj izborni model ne suzbija radikalizam. Nadalje, Sokol je mišljenja da proporcionalni sustav "potiče postojanje i jačanje radikalnih i ekstremnih stranaka, njegov je rezultat parlamentarna nestabilnost i slaba državna vlast jer se unutar parlamenta, zbog velikog broja malih stranaka, ne mogu formirati stabilne koalicije pa ni stabilne vlade« (cit. dj. isto, str. 17). Kao prvo, primjena proporcionalnog modela u konkretnom slučaju izbora u Hrvatskoj ne bi bila ni u kakvoj korelaciji poticanja i jačanja radikalnih i ekstremnih stranaka naprosto zbog činjenice jer bi rezultati izbora bili vrlo slični opet u korist pokreta-stranke HDZ. To pak znači da u konkretnom slučaju, ovaj ili onaj model išao bi na ruku HDZ, a istovremeno sustav apsolutne većine nije marginalizirao hadezeovski radikalizam, niti bi primjena proporcionalnog sustava jačala, kako kaže Sokol, radikalne stranke, u konkretnom slučaju HDZ. Zaključujemo da su društvene i političke, ekonomske okolnosti uvjetovale pobjedu hadezeva neovisno od izbornog modela. Prema tome procjene o »marginaliziranju radikalizma« (većinski) i poticanju jačih radikalnih stranaka (proporcionalni model) u konkretnom slučaju nemaju nikakvu vrijednost. Problem je u tome što je društvena uvjetovanost daleko snažnija od zamišljenog, dakle normativističkog ponašanja, pa se da naslutiti kako su obilježja jednog i drugog modela sačinjena iz ideologijskog obzora, nadasve iz konstelacije odnosa prije izbora kada je dominantnoj stranci odgovarao sustav apsolutne većine. Dobre osobine prvog modela na primjeru izbora u Hrvatskoj očitovat će se u snažnoj, jakoj vlasti (nadajmo se da će tako biti) dok bi primjena proporcionalnog sustava uzrokovala navodno »nestabilnost« i »slabu izvršnu vlast« (str. 17. Sokol).

Eventualnom primjenom proporcionalnog izbornog modela krajolik hrvatskog parlamenta obilovao bi spektrom duginih boja, uz pretpostavku veoma heterogene, a možda i jake opozicije. Ovako će se sve svesti na komunikaciju dviju stranaka uz pokoje govorno zapostavljanje ostatka parlamentarne i možda jake izvanparlamentarne opozicije. Ako se uzme u obzir kultura i tradicija hrvatskog naroda onda mi se čini da bi svakako trebalo iz tradicijskih razloga napustiti francuski model i prikloniti se kombiniranom ili mješovitom izbornom modelu kojeg ima SR Njemačka, jer se od većinskog i proporcionalnog uzimlju najbolje osobine. Zašto uzimati ekstremne? Kao da nam ekstrema nije dosta, bilo lijevih bilo desnih? Bez obzira na primjene primijenjeni model činjenica je da će se nakon izbora u Hrvatskoj konstituirati sustav **parlamentarne demokracije** u kojemu će središtu biti parlament – središnja ustanova. Valja skrenuti pozornost na parlamentarizam u kontekstu politologa i pravnika **Carla Schmitta** – tog svojevrsnog Hobbesa XX. stoljeća, a kasnije i njegova nastavljača Ernsta Forsthoffa. Okosnica političkog djelovanja u parlamentu je diskusija, politička komunikacija ili u Habermasovu značenju komunikativno djelovanje. Diskusija, vjera u javnost samo je zamjena decizionističkog modela političkog djelovanja. U diskusiji Schmitt vidi razmjenu mišljenja o javnoj stvari. Ali on je ujedno i skeptičan u važnost diskusije u parlamentu pred činjenicom masovne demokracije. Diskusija je ipak samo formalnost. Poradi toga stoji i ovakvo njegovo razmišljanje: »Položaj parlamentarizma danas je tako kritičan jer je razvoj masovne de-

mokracije učinio argumentirajući diskusiju praznom formalnošću.« (Carl Schmitt: Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus, München-Leipzig, 1926, str. 11).

Upitnost parlamentarne demokracije pokazuje se u radovima njemačkih nekonzervativaca, posebice Ernsta Forsthoffa. KomPLICIRANOST politike i rast tehnike, poznavanje različitih tehnika nije stvar demosa već stručnjaka, pa se postavlja pitanje stvarnog utjecaja građana na proces političkog odlučivanja. U industrijskim društvima glavnu riječ vodi elita. Ona oblikuje odluke koje se formalno potvrđuju u parlamentu. Forsthoff je na jednom mjestu precizan u svojem tehnokratskom stavu: »Naravno vladanje i upravljanje u modernim državama oduvijek je zahtijevalo stručno znanje« (Ernst Forsthoff: Strukturwandlungen der modernen Demokratie, Berlin, Walter de Gruyter und Co. 1964, str. 18). Tehnokratski interpretirano industrijsko društvo pokazuje supremaciju stručnjaka i strojeva, tehnike nad demokracijom, tj. masovnom demokracijom. Demokracija je tek kolektivna procedura izražavanja volje naroda do određenih granica. Tehnokratsko ustrojstvo društva i države nastoji izbjeći demokratskoj kontroli i iako je ona zajamčena ustavom. U odnosu na suvremenu tehnokratsku državu građani su čisti laici, misli Forsthoff. Uslijed nepreglednosti i komPLICIRANOSTI političkog sve prepuštaju stručnjacima. Ovaj finale ima svoj valjani razlog u najavi prvaka HDZ da će nova vlada biti stvorena od **stručnjaka**, bez obzira na stranačku pripadnost uz dominaciju članova stranke. To pak znači najavljenu mogućnost tehnokratske organizacije društva i države zasnovane na jasnom odnosu elite i mase, tj. laika i stručnjaka. Ovakva koncepcija zacijelo se uklapa u dominantnu maticu europskog neokonzervativizma, u tehnokratski neokonzervativizam koji se sasvim logično vezuje na neokonzervativni program HDZ, pri čemu se hrvatski neokonzervativizam nikako ne smije tumačiti u pejorativnom smislu, već prije svega kao jedna svjetonazorska i ideologijska orijentacija ili kao dominantni duh vremena, ako u ovom vremenu još uopće je moguće govoriti o postojanju i vrijednosti duha i intelekta. Izbori u Hrvatskoj kao da potvrđuju ovu misao i kao da navješćuju mogućnost buduće jasne podjele na elitu i masu ali i to da tehnokratska društva predstavljaju mogućnost latentnog ili otvorenog totalitarizma i time nijekanja duha demokracije. To je realna opcija i latentnost svih modernih zapadnoevropskih društava i država na koju upozoravaju demokratski i kritički orijentirani intelektualci.

Izvori:

1. **Das Europäische Parlament in der 2. halfte seiner Wahlperiode 1984-1989.** Informationsburo des Europäischen Parlaments, Bonn-Center, 1987.
2. **Das Europäische Parlament,** Köln, 1988.
3. Deuschel-Gonner: **Gesellschaft-Staat-Politik.** Berlin-Zürich, Max Gehlen Verlag, 1979.
4. Elwin, Thomas: **Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland 4., vollig neubearbeitete Auflage,** Opladen, Westdeutscher Verlag, 1977.
5. Fetscher, Iring, Munkler Herfried: (Herausgeber) **Politikwissenschaft. Rheinbek bei Hamburg,** Rowohlt Verlag, 1985.
6. Hartwich, Herman »et al«: **Politik im 20. Jahrhundert.** Braunschweig, Westerman Verlag, 1964.
7. Mickel, W. (Hrsg.): **Handlexikon zur Politikwissenschaft.** Bonn, Bundeszentrale für politische Bildung, 1986.

8. Sontheimer, Kurt/Rohring: **Handbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland**. München, Piper Verlag, 1978.
9. Wolf, Werner: **Der Wahlkampf. Theorie und Praxis**. Köln, Verlag Wissenschaft und Politik, 1980.
10. Woyke, Wichard, Stefens, Udo, Stichwort: **Wahlen Verfahren-Systeme...** Opladen, Leske Verlag, 1978.

ELECTIONS, ELECTION MODELS AND SOME EUROPEAN EXAMPLES

ANDELKO MILARDOVIĆ

Institute for Migrations and Nationalities, Zagreb

Elections are an extremely relevant theme to politology. According to the author, only free democratic elections render politology feasible as a science. In undemocratic orders politology has no perspective because it is deprived of its subject of research.

Defining first the following basic concepts – elections, election systems, voters and voters' rights, the author describes the election systems based on the principles of proportion and majority rule, their advantages and disadvantages, illustrating them with examples from the European experience in elections.

Finally, the author calls attention to the contemporary crisis of parliamentarism whose origins are in the technocratic organization of contemporary society. According to the author, the technocratic organization of contemporary society and state tends to avoid democratic control although it is guaranteed by the constitution.

The author believes that the elections in Croatia confirm the thesis of the technocratization of society and seem to announce the possibility of a clear-cut distribution into elites and masses in the future, as well as the possibility of a latent or open technocratic totalitarianism.